

Номени в сучасній телевізійній фаховій мові

У статті розглянуто історію вивчення номена як окремого складника фахової мови. Проаналізовано погляди вчених на його кореляцію з терміном. На матеріалі сучасної телевізійної фахової мови здійснено спробу класифікації номенів за формальним та змістовим критерієм. Виділено основні ознаки, за якими номени можна відрізнити від інших одиниць фахових мов.

Ключові слова: номен, номенклатура, термін, телевізійна фахова мова

Номенклатура – це сукупність назв (номенів) конкретних об'єктів певної галузі. До номенклатури входять іменники та субстантивовані словосполучення, які передають систему назв об'єктів онтологічного інвентарю певної науки, так і сукупність назв одиничних об'єктів. Термін номенклатура вживається у французькій мові з XVI століття, англійській – XVIII століття. Його поширення пов'язане з класифікацією рослин шведського ботаніка К. Ліннея [4]. Поняття номенклатура і термінологія в українському мовознавстві почав розрізняти І. Верхратський у працях «Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної» 1864-1879, «Матеріали до української термінології та номенклатури» 1923-1932. Співвідношення терміна і номена досліджували П. Дудик, А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько, Б. Михайлишин, Т. Михайлова, В. Овчаренко, П. Стахів та інші. Дослідники використовують різні терміни на позначення одиниці номенклатури – *номенклатурний знак, номен, номенклатурна одиниця, номенклатурний термін, прагмонім (комерційний номен)* тощо [3, 82-83].

Існує кілька поглядів на природу номена: 1) терміни та номени не треба розмежовувати, оскільки вони вживаються у професійній сфері й подані в більшості лексикографічних праць (Н. Родзевич); 2) номени є різновидами власних назв (В. Овчаренко); 3) номенклатурними варто вважати ті мовні одиниці, які називають об'єкти та засоби дослідження в окремій науковій галузі, а власне термінами – одиниці, що номінують явища, які супроводжують процес дослідження (Д. Ганич, І. Олійник, Т. Панько). П. Дудик зазначає, що номени позначають вужчі поняття, пов'язані з конкретними реаліями. Номен можна описати за допомогою конкретних властивостей предмета, а термін має визначення з певним ступенем абстрагування, без зазначення будь-яких конкретних параметрів. Протиставлення номена і терміна можна порівняти із протиставленням певної говірки і літературної мови. Саме перша є живою формою існування мови, водночас друга – це теоретичний конструкт, абстракція. Б. Михайлишин та П. Стахів вважають, що терміни й номени є найменуваннями однієї природи, однак відрізняються обсягом значень [7, 59]. Г. Коляденко зазначає, що номенклатура позначає конкретне, одиничне, а тому системно не організована. Більшість мовознавців переконана, що номени утворюють просту систему, яка складається з назв однорідних понять, що перебувають на одному рівні абстракції та відображають класи однорідних предметів. Водночас частина дослідників вказує на хаотичність номенклатури, безсистемність її використання, підкреслюючи потребу упорядкування і стандартизації цього шару спеціальної лексики саме фахівцями певної галузі, але не лінгвістами. Інші зауважують, що номенклатура більш упорядкована, ніж термінологія. Просто ця система досить гнучка: до неї можна додавати або вилучати з неї окремі номени й цілі блоки, не змінюючи системи в цілому [3, 83-84].

У російському мовознавстві у другій половині XX століття з'явилося багато праць, присвячених розмежуванню термінології та номенклатури (В. Лейчик, О. Суперанська, С. Шелов тощо). Ці розвідки здебільшого спираються на праці О. Винокура та О. Реформатського. Так, О. Винокур вважав, що номенклатуру, на відміну від термінології, варто розуміти як систему абстрактних та умовних символів. Її призначення – дати максимально зручні з практичного погляду засоби для позначення предметів, речей, без прямого відношення до потреб теоретичної думки. Г. Винокур виокремив номенклатурні знаки в особливу систему назв, що відмінна як від власних назв, так і від термінології [2, 48-50]. Доцільність розмежування згодом підтримав і О. Реформатський. Він розширив розуміння номенклатури, додавши туди власні назви. Основною властивістю термінів вважають поняттєвість, а номенів – предметність. Номени можуть співвідноситися з поняттями, але лише одиничними, а терміни з узагальненими. Номенів існує нескінченна кількість, кількість термінів – обмежена. Номени можна вільно використовувати поза контекстом, їхнє значення не змінюється залежно від сфери комунікації. Номени поза номенклатурними системами можуть легко переходити у побутові слова, наприклад *ксерокс, памперс, ретген, шумакер, тітушка* тощо [7, 60-62].

Навідміну від термінів кількість номенів у фаховій мові не обмежена і постійно зростає. Особливо це помітно на прикладі технічної сфери, де нові покоління обладнання, програмного забезпечення та різноманітних гаджетів з'являються з неймовірною швидкістю. Наприклад, різні канали зазвичай хочуть мати свою програму для створення новин. Серед них є *Фабрика, E-news, Dalet*. Хоча тут варто зауважити, що із такою ж самою швидкістю вони можуть відходити у минуле. Згадаймо хоча б *дискету*, яку сьогодні вже можна вважати архаїзмом, адже такий накопичувач інформації вже ніхто не використовує. Це ж стосується назв телевізійних програм, оскільки вони (крім випусків новин) існують протягом невеликого проміжку часу.

За формальними ознаками номенклатурних одиниць Т. Михайлова пропонує розрізняти два основні типи номенів – *власне номени і термінологічно-номенклатурні сполуки (ТНС)*. Власне номенами варто вважати назви машин, пристроїв, деталей, знарядь праці та їх частин, речовин та матеріалів, посад, професій і спеціальностей. До термінологічно-номенклатурних сполук належать назви серій, моделей, марок, типів і видів машин, приче-

пів, приладів, апаратів, верстатів, деталей, інструментів, сплавів, інших речовин, мов програмування, виробників і науково-дослідних установ, стандартів тощо. На думку дослідниці, назви другого типу виражені переважно буквено-цифровим або словесно-цифровим способом. Крім того, вони більш умовні ніж власне номени, відрізняються особливостями функціонування, рідше бувають умотивованими [3, 84-86].

Сучасна телевізійна фахова мова містить багато груп номенів. Це зокрема назви телевізійних каналів *Новий канал, 1+1, СТБ, Тві, Перший Національний, Інтер, Tonis, Euronews, 5-й канал*; назви телевізійних програм *«Новини», «Вікна», «Україна має талант», «Руїнівники міфів», «Битва екстрасенсів», «Сніданок з 1+1», «Вечір з Миколою Княжицьким», «Знак оклику»*; типи декодерів *декодер NTSC, декодер PAL, декодер SECAM*; типи модуляції *модуляція типу COFDM, модуляція типу КАМ, модуляція типу OFDM, модуляція типу ФМ-4*; типи систем *система ATSC, система В-МАС, система С-МАС, система D-МАС, система D2-МАС, система DVB, система ENHANCED NTSC, система ENHANCED SECAM, система HD-МАС, система JPEG*.

Найчисленнішою серед них є назви телевізійних каналів. За формальним показником тут представлні такі номенклатурні групи:

- 1) кириличні, у записі яких використані тільки літери кирилиці – Інтер, Україна, НТН, Кіноточка, СТБ, ТЕТ, Новий канал, Мега, Нова Волинь, Лтава, Вільний простір, Нове місто, ИРТА, Март, Академія, Вікка, Гумор ТБ, Голос Америки тощо;
- 2) латиничні, у записі яких використані тільки літери латиниці – Tonis, *Fashion*, English Club TV, XSport, *ICTV, Zoom, Star TV*, Business, *Music Box UA*, Dobro, A-ONE UA, UBR, O-TV Music, ZIK, ATR, Euronews, Triolan TV тощо;
- 3) графони або гібридні, у записі яких використані різні поєднання кирилических і латинических літер, а також цифри, математичні знаки – Футбол 1, 112 Україна, 1+1, Enter-фільм, М1, 5-й канал, 2+2, 27-й канал, План MS, ТВ-5, Київ TV, Новини 24, ТАК-TV, Академ TV, ВТВ+, Інтер+, ТВі, ТВ-7 тощо.

Узагальнюючи погляди науковців щодо номенів, можна визначити такі основні ознаки цих одиниць: 1) номени є власними назвами або займають проміжне положення між термінами і власними іменами; 2) номени – це нижча ланка спеціальної лексики, порівняно з термінами, (розуміння номенів неможливе без співвіднесення з іншими термінологічними одиницями); 3) номени мають посилену денотативність завдяки тому, що вони є результатом штучної номінації, призначеної для найменування спеціальної діяльності людини; 4) номени входять до такої системи, яка належить до числа простих і є переліком однорідних понять, що перебувають на одному рівні абстракції і віддзеркалюють класи однорідних предметів; 5) основними для номенів є речовинність та предметність залежно від характеру об'єктів, які вони позначають. Ці критерії допомагають виокремити номени зі спеціальної лексики. Отже, номени не варто ототожнювати з термінами. Вони відрізняються обсягом значення та ступенем абстрагованості. Номени займають окреме місце у структурі фахових мов і називають однорідні видові поняття.

Список використаних джерел

1. Безгодова Н. Співвідношення понять термінологія – професіоналізм – номенклатура (теоретичний аспект) / Н. Безгодова // Вісник Львів УН-ТУ. Серія філол. – 2004. – Вип. 34. – Ч. 1. – С. 458–463.
2. Винокур Г. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г.О. Винокур // Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы: Сборник статей по языковедению. – М., 1939. – Т. V. – С. 46-56.
3. Михайлова Т. Номени в науково-технічній сфері / Т. Михайлова // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. Вип. VII. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 82-86.
4. Панько Т. Номенклатура / Т.І. Панько // Українська мова: Енциклопедія. – 2-ге вид. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 415-416
5. Реформатский А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии: Мат-лы Всесоюз. Терминологического совещания, 25-29 мая 1959 года. – М., 1961. – С. 46-54.
6. Родзевич Н. Поняття термін, термінологія і номенклатура в працях радянських і зарубіжних учених / Н.С. Родзевич // Лексикографічний бюлетень. – Вип. IX. – К., 1963. – С. 3-12.
7. Романова О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен / О.О. Романова // Термінологічний вісник: Збірник наукових праць. – К.: ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 55-62.

Summary. This article presents the history of investigations of the nomenclature as a separate component of the language for specific purposes (LSP). The term «nomenclature» is used in the French language from the XVI century, in English language – from the XVIII century. In Ukrainian linguistics I. Verkhatskiy began to distinguish nomenclature and terminology. Correlation between the term and the nomenclature is investigated by P. Dudyk, A. Dyakov, T. Kyyak, S. Koudelko, B. Mykhailyshyn, T. Mykhailova, V. Ovcharenko, P. Stakhiv. B. Russian linguists in the second half of the twentieth century devoted a lot of works to the delimitation of the terminology and the nomenclature (V. Lejchik, A. Superanska, S. Shelov etc.). They are mostly based on works of O. Vynokur and O. Reformatsky.

Mykhailyshyn and P. Stakhiv believe that the terms and the nomenclature have the same nature but different amount of meaning. G. Kolyadenko points out, that the nomenclature designates specific, individual items, and therefore is not organized systematically. In contrast most linguists are convinced that the nomenclature forms the simple system, consisting of the names of similar concepts, which are at the same level of abstraction, and represents classes of similar items. In contrast to the terms number of the nomenclature in the language for specific purposes is not limited and is growing constantly. This is particularly evident in the technical area, where the new generation of hardware, software and a variety of gadgets appears rapidly.

Basing on the material of modern television language for specific purposes, the nomenclature is classified by the formal and semantic criteria. Modern television professional language contains several groups of the nomenclature. Among them there are names of television channels, television programs, types of decoders, types of modulation, types of systems etc. So nomenclature should not be equated with terms. It differs by the degree of abstraction. The nomenclature is the special category of the vocabulary inside the languages for specific purposes.

Key words: nomenclature, term, television LSP.

УДК 811.161.2'42:821.161.2-312.2Г1/7.08

Д.В. Гурська

МОЛИТВА ЯК КОМПОНЕНТ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ КАТЕГОРИЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ ТА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ **(на матеріалі творів Галини Тарасюк)**

У статті зроблена спроба визначити жанрову специфіку релігійного дискурсу, зокрема виділити жанр молитви як один з основних його компонентів, визначити особливості функціонування жанру молитви в сучасній українській літературі, використавши мову творів Галини Тарасюк.

Ключові слова: жанр, стиль, релігійний дискурс, молитва.

«Домінування в сучасному мовознавстві когнітивно-дискурсивної наукової парадигми, – зазначає О. О. Селіванова, – визначає постановку нових завдань перед дослідниками художніх текстів. Одним із таких завдань є з'ясування когнітивного підґрунтя тексту як макрознака, що є посередником дискурсу як комунікативної події, яка містить дві операційних ланки: продукування тексту адресантом (автором) і сприйняття, розуміння й інтерпретацію тексту адресатами» [6, с. 346].

Важливе значення у цьому плані має дослідження релігійного дискурсу. Релігійний дискурс – це утворення зі складною жанровою структурою, неповторною системою цінностей та концептів, а також низкою специфічних особливостей на мовленнєвому рівні. А „інформаційний масив тексту є результатом, з одного боку, когнітивної діяльності авторської свідомості, яка при породженні тексту діалогізує з інтеріоризованим буттям, семіотичним універсамом культури, мовою й уявним читачем; з іншого, перетворювальної когнітивної діяльності адресатів, котрі інтерпретують текст відповідно до власного діалогу з буттям, універсамом культури, знаннями мови тощо» [6, с. 347].

Складність виділення жанрів у релігійному дискурсі полягає в обширі характеру комунікації, оскільки здійснюється спілкування людини з Богом чи Бога з людиною, при цьому будь-яке висловлювання переростає свої межі і стає подією, в усій складності характеру ілюкативного потенціалу, сукупності інтенцій, які виявляють досить складні конфігурації. Питання жанрової специфіки релігійного дискурсу сьогодні залишається ще мало дослідженим, що засвідчує **актуальність** заявленої теми. **Мета** нашої розвідки – проаналізувати специфіку використання жанру молитви як компонента релігійного дискурсу в сучасній українській літературі на матеріалі мовотворчості Галини Тарасюк, проаналізувати його роль та значення функціонування у комунікативних конструкціях. Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: – визначити жанровий простір релігійного дискурсу, – окреслити функціонування жанру молитви в творах Галини Тарасюк, – визначити особливості цього жанру та його роль у тексті.

Виходячи з особливостей породження і функціонування релігійного дискурсу, в сучасній українській літературі доцільно виділяти первинні та вторинні мовленнєві жанри. До первинних відносимо такі мовленнєві жанри як притчі, псалми та молитви, які є індивідуальними типізованими зразками структурно-семантичних та ціннісних моделей, що зародились у релігійному дискурсі, а вже потім розширили своє функціонування поза релігійним контекстом (притчі). До групи вторинних відносимо ті мовленнєві жанри, які є своєрідною інтерпретацією і модифікацією первинних релігійних зразків – текстів Святого Письма у цілому, що опираються на них композиційно, ситуативно та ціннісно, як-от: проповідь, сповідь.

Жанрово-стилістичні категорії дискурсу дають можливість адресатові віднести той чи той текст до певної сфери спілкування через усталені уявлення про норми та правила спілкування, про умови доцільності, про типи комунікативної поведінки. Це орієнтирні категорії, оскільки вони не розкривають зміст, а їхня сутність зумовлюється, перш за все, типом комунікативної ситуації. З позицій взаємовідносин між учасниками комунікації найбільш вагомою видається дистанція, протиставлення особистісно орієнтованого спілкування (це спостерігаємо тоді, якщо нам добре знайомий співрозмовник і ми прагнемо не тільки поінформувати його, а й розкрити йому свою душу, зрозуміти його внутрішній світ; адресат у такому спілкуванні цікавить нас в усій повноті своїх характеристик) та статусно орієнтованого спілкування (його спостерігаємо тоді, коли комуніканти реалізують себе через обмежений набір рольових характеристик, виступаючи представниками певних груп людей).

Важливим у вивченні жанрово-стилістичної категоризації дискурсу є, безумовно, саме поняття функціонального стилю. Лінгвістика розглядає функціональні стилі як похідні: